

ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΜΠΕΝΑΚΗ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1986

ΤΑ ΝΕΑ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ

ΤΑ ΝΕΑ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ

Γ' ΕΤΟΣ - ΤΕΥΧΟΣ 3/1986

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	σελ.
ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ	
ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΟΔΗΓΗΤΡΙΑΣ	3-8
ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΕΝΘΡΟΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ	8-12
ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΦΙΛΩΝ	
ΤΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΤΟΥ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ	13-14
ΝΑ ΓΝΩΡΙΣΟΥΜΕ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΑΣ	
ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΙΚΡΟΥΣ ΘΗΣΑΥΡΟΥΣ	
ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ	15-23
ΧΡΥΣΑ ΚΥΠΕΛΛΑ ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ	24-25
ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΑΠΟΚΤΗΜΑΤΑ	
ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ	26-27
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΣΗΜΕΝΙΟ ΤΑΣΙ	28-30
ΝΕΑ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ ΜΑΣ	31-32

ΚΑΛΥΨΩ ΜΙΛΑΝΟΥ, Συντηρήτρια

**ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΙΚΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ
ΕΙΚΟΝΩΝ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΗ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ
« ΟΔΗΓΗΤΡΙΑΣ » Νο. 3018 ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΜΠΕΝΑΚΗ**

Ἡ παρουσίαση τῶν ἐργασιῶν ἀποκατάστασης τῆς « Θεοτόκου Βρεφοκρατούσας », ἔργου διαστάσεων 1,24 × 0,92 μ., στοχεύει στήν ἀνάδειξη τοῦ ρόλου τῆς συντήρησης καί στή μελέτη καί ἀξιολόγηση τῶν ἔργων τέχνης.

Οἱ μέθοδοι πού ἀκολούθησαν γιά τή διάγνωση καί ἀποκατάσταση τοῦ ἔργου ἔφεραν στό φῶς μία σειρά ἀπό στοιχεῖα, πού βοηθοῦν στήν κατανόηση τῆς τεχνικῆς τοῦ ζωγράφου καί στήν ἐξαγωγή συμπερασμάτων σχετικῶν μέ τήν χρονολόγηση τοῦ ἔργου, δεδομένου ὅτι ἡ εἰκόνα εἶναι ἀνυπόγραφη. Ἡ παράθεση τῶν μεθόδων γίνεται μέ τή σειρά πού ἀκολούθηθηκε κατά τή συντήρηση.

I. ΦΩΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ

α. Μέ ὑπέρυθρη ἀκτινοβολία. Μέ τή μέθοδο αὕτη διαπιστώνονται οἱ βανδαλισμοί καί οἱ ἐπιζωγραφίσεις πού ἀποκαλύπτονται κάτω ἀπό τό στρώμα μεταγενέστερου βερνικιοῦ (φυσική ρητίνη). Ἡ τεχνική τῆς ζωγραφικῆς, δηλ. ἡ διαβάθμιση στόν τόνο τῆς ψιμιθιάς, ὁ τρόπος πού περάστηκαν τά λάμματα καί τ' ἀνοίγματα καθώς καί τό λαμμάτισμα μέ χρυσοκονδυλιά γύρω ἀπό τό λαιμό τῆς Παναγίας καί τό ἱμάτιο τοῦ Χριστοῦ. Φωτ. 4.

β. Μέ τήν ὑπεριώδη ἀκτινοβολία. Μέ τή μέθοδο αὕτη διαπιστώνεται ἡ πυκνότητα τοῦ βερνικιοῦ, δηλαδή τά δάκρυα ἀπό τό πέρασμα τοῦ πινέλου, καί ἐπιζωγραφίσεις πάνω ἀπό αὐτό. Ἐπίσης φθορές στό χρυσό κάμπο ἀπό παλαιότερη ἐπέμβαση.

II. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ ΜΕΣΩ ΣΤΕΡΕΟΣΚΟΠΙΚΟΥ ΜΙΚΡΟΣΚΟΠΙΟΥ. ΜΑΚΡΟ-ΜΙΚΡΟΦΩΤΟΓΡΑΦΗΣΗ

α. Ἀπό παλαιότερη ἐπέμβαση καθαρισμοῦ παρατηροῦμε φθορές στό ἔργο πού ἔχουν προκληθεῖ ἀπό νυστέρι.

β. Χρωματική ἀλλοίωση τοῦ βερνικιοῦ καί κατά συνέπεια αἰσθητική ἀλλοίωση τῆς ζωγραφικῆς. Φωτ. 3.

γ. Ἀποτύπωση τῶν ἐπιζωγραφίσεων στά κενά σημεῖα πού δημιουργήθηκαν παλαιότερα ἀπό τήν τοποθέτηση ἀσημιῶν, γύρω ἀπό τά χέρια καί τά κεφάλια.

Παρατηροῦμε ἐπίσης μέσω τοῦ στερεοσκοπικοῦ μικροσκοπίου τόν τεχνικό χαρακτήρα τοῦ ζωγράφου, δηλ. τήν τοποθέτηση ἀπευθείας στήν προετοιμασία μικρῶν κομματιῶν φύλλων χρυσοῦ, ἀσυνήθιστα μικρῆς διάστασης 6 ἐκ. Κόκκινες γραμμές (κιννάβαρι) γιά τό πέρασμα

1. Θεοτόκος Βρεφοκρατούσα «Ὁδηγήτρια» Νο 3018 Πρὶν τῆ Συντήρηση.

μέ ομαλό τρόπο από τα φωτεινά στα σκιερά μέρη. Καφέ πινελιές στο σημείο που αρχίζουν τα γραψίματα στα μαλλιά, που φαίνεται να παίζουν και εδώ τον ίδιο ρόλο, σύνδεσης δηλαδή της επιφάνειας του προσώπου με αυτή των μαλλιών. Πιστοποιήθηκε ότι η επιγραφή είναι μεταγενέστερη: (ΔΕΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΙΜΟΘΕΟΥ ΓΟΝΕΜΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΜΩΣΗΓΟΥ ΑΥΤΟΥ ΡΕΓΓΙΝΑΣ ΑΗΗΝΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΙ-ΓΟΥΛΑΣ ΤΗΣ ΘΥΓΑΤΡΟΣ ΑΥΤΩΝ).

III. ΤΟΜΕΣ ΤΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΣ

Με τη λήψη των στρωματογραφικών τομών και την παρατήρησή τους στο μικροσκόπιο, βλέπουμε τη δομή των χρωματικών στρωμάτων, τη χρωματική πυκνότητα και τη σύνθεση των κόκκων του χρώματος. Από την παρατήρηση των τομών αυτών διαπιστώνουμε ότι η λάκκα στο «μαφόριο» της Παναγίας, είναι το τελευταίο στρώμα ζωγραφικής, αρκετά διαφανές, ενώ ο προπλασμός είναι χρώματος πορτοκαλί. Αντίθετα στο ένδυμα των Άγγέλων, παχύ στρώμα λάκκας χρησιμοποιήθηκε σαν προπλασμός και ακολουθούν οι ψιμιθιές. Στα σαρκώματα ο προπλασμός είναι στακτοπράσινος, ενώ η σάρκα είναι στρώμα αρκετά παχύ «κίτρινο-ρόζ», με χοντρούς κόκκινους κόκκους. Διακρίνεται το στρώμα της άρχικης και μεταγενέστερης οξειδωμένης φυσικής ρητίνης (βερνίκι). Φωτ. 14.

IV. ΑΚΤΙΝΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

Η ακτινογράφιση μας βοηθάει στη σωστότερη συντήρηση του έργου, με τον έντοπισμό της έκτασης των φθορών στη ζωγραφική και στον ξύλινο φορέα, καθώς και στη διαπίστωση της τεχνικής του ζωγράφου. Αποκαλύπτεται το εγχάρακτο σχέδιο της εικόνας πάνω στην προετοιμασία. Το σχέδιο αυτό γίνεται πάνω στην προετοιμασία, πριν τη ζωγραφική, με ένα αλχημικό αντικείμενο. Στο φιλμ διαγράφεται σαν μία περισσότερο έντονη άσπρη γραμμή πάνω στις χρωστικές που είναι λιγότερο διαπερατές από τις ακτίνες-Χ. Φωτ. 5.

V. ΑΝΑΛΥΣΗ ΧΡΩΣΤΙΚΩΝ ΟΥΣΙΩΝ ΜΕ ΠΕΡΙΘΛΑΣΗ ΑΚΤΙΝΩΝ-Χ

Τελευταίο στάδιο της μελέτης είναι η ανάλυση των χρωστικών με τη μέθοδο περίθλασης των ακτίνων-Χ, που έγινε στο Κ.Π.Ε. «Δημόκριτος» από την Μαρία Καλαμιώτου. Ένδεικτικά αναφέρουμε ότι: στον προπλασμό από το μαφόριο της Παναγίας τα αποτελέσματα της ανάλυσης μας έδωσαν περιεκτικότητα σε όρυκτη ώχρα αιματικής προέλευσης, ενώ στα σαρκώματα οι κόκκινες πινελιές είναι καθαρό κινναβάρι.

Σκοπός αυτής της προσπάθειας είναι να αποκαλύψουμε την τεχνική του ζωγράφου κατά τη χρονική περίοδο που εργάστηκε. Συγχρόνως να συγκεντρώσουμε τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για τη συγκριτική μελέτη, που ήδη έχει ξεκινήσει με τις εικόνες του Μουσείου Μπενάκη και που αφορά στα έργα που αποδεδειγμένα έχουν

3. Θεοτόκος Βρεφοκρατούσα «Ὁδηγήτρια» Νο 3018 Στάδιο καθαρισμοῦ τῆς ζωγραφικῆς.

4. Θεοτόκος Βρεφοκρατούσα «Ὁδηγήτρια» Νο 3018 Ὑπέριυθη φωτογράφιση.

5. Νο 3018 Ἀκτινογραφία με σκοπό τόν έντοπισμό καί τήν έκταση τῶν φθορῶν. Διακρίνεται τό ἐγχάρακτο σχέδιο στήν εικόνα.

γνήσια ύπογραφή Έμμ. Λαμπάρδου, με αυτά που αποδίδονται στον ζωγράφο ή στη σχολή του.

Τελειώνοντας θά ήθελα νά επισημάνω ότι βασική άρχή του έργου-στηρίου μας είναι ή χρησιμοποίηση τών πιό σύγχρονων μέσων που μās προσφέρει ή επιστήμη καί ή τεχνολογία, τόσο κατά τό στάδιο του έντοπισμού τών προβλημάτων, όσο καί κατά τήν άποκατάσταση του έργου. Πρός αυτή τήν κατεύθυνση στρέφονται όλες μας οί προσπάθειες δεδομένων τών συνθηκών που έπικρατούν στόν έλλαδικό χώρο, σ' αυτόν τόν σημαντικότερο τομέα άποκατάστασης καί διατήρησης τής πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, Συντηρητής

**Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΝΘΡΟΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΜΕ ΑΓΓΕΛΟΥΣ
No 3051 ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΜΠΕΝΑΚΗ
ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗ ΜΕΘΟΔΟ ΑΦΑΙΡΕΣΗΣ ΤΟΥ ΒΕΡΝΙΚΙΟΥ.**

Ή εικόνα αυτή διαστάσεων 0.87 X 0.65, τοποθετείται χρονολογικά στό β' μισό του 15ου αιώνα καί θεωρείται, άν καί είναι άνυπόγραφο, έργο του Άν. Ρίτζου ή του γιου του Νικολάου (1). Ή σπουδαιότητά του αλλά καί τά πολλαπλά προβλήματα που παρουσιάζει, επέβαλαν τήν συντήρηση του έργου.

Γιά τήν καλύτερη γνώση τών προβλημάτων αυτών, τόν έντοπισμό τους αλλά καί γιά τήν μελέτη γενικότερα τής δομής καί τής τεχνικής του έργου, έγιναν όλες οί έρευνες καί αναλύσεις που διαθέτει τό εργαστήριο του Μουσείου Μπενάκη (2), ενώ παράλληλα αναλύθηκαν οί χρωστικές του έργου στό Κ.Π.Ε. Δημόκριτος από τήν Μαρία Καλαμιώτου. Όλα τά πορίσματα μελετήθηκαν καί συζητήθηκαν, προκειμένου νά άποφασισθοούν οί μέθοδοι καί ή διαδικασία άποκατάστασης του έργου.

Τά προβλήματα που μέ άπασχόλησαν ιδιαίτερα, ήταν οί κατά διάφορες έποχές έπεμβάσεις (έπιβερνικώσεις, έπιχρυσώσεις, χρωματικές συμπληρώσεις) καί ή καταστροφή του ξύλου, σέ μεγάλη έκταση, από Ξυλοφάγα έντομα.

Οί εργασίες συντήρησης ξεκίνησαν μέ τήν άφαίρεση όλων τών παλαιών έπεμβάσεων. Ίδιαίτερη δυσκολία παρουσίασε ή άφαίρεση του στρώματος που καλύπτει τό χρυσό φόντο, στην περιοχή όπου αυτό έχει φθαρεί από παλιές έπιπόλαιες άποβερνικώσεις.

Ή άφαίρεση του βερνικιού είναι μία διαδικασία πολύ επικίνδυνη γιά τό έργο. Ή άνεξέλεγκτη καί μέ έμπειρικές μεθόδους άφαίρεση τών βερνικιών προκαλεί άνεπανόρθωτες καταστροφές. Έτσι τά τελευταία χρόνια έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στόν έρευνητικό τομέα, γύρω άπό τή δρ άση τών διαλυτών στη ζωγραφική καί στις μεθόδους άποβερνικώσης.

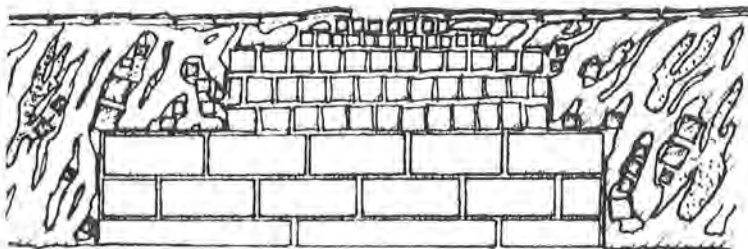

Γιά τό συγκεκριμένο έργο, ή έπιλογή του διαλύτη βασίστηκε στο TEST FELLER (3), ένώ άλλοι παράγοντες, όπως: ο χρόνος συγκράτησης του διαλύτη μέσα στη ζωγραφική (4), ο βαθμός διόγκωσής της (5), ή πηχικότητα, ή ρευστότητα καί τέλος ή τοξικότητα παίζουν σημαντικό ρόλο στην τελική έπιλογή. Έξ άλλου ο σωστός τρόπος έφαρμογής τών χημικών, ή γνώση τής τεχνικής του έργου, τά μέσα πού διατίθενται (στερεοσκοπικό μικροσκόπιο, κατάλληλος φωτισμός, έξαερισμός) μειώνουν στο έλάχιστο τήν επικινδυνότητα τής εργασίας.

Τό άλλο σοβαρό θέμα πού μέ άπασχόλησε, ήταν ή φθορά του ξύλου. Άπ' τήν μελέτη τών άκτινογραφιών, άλλα καί μετά τήν άφαίρεση τών τρέσων, άποκαλύφθηκαν τά τεράστια κενά (τουνελ) πού διατρέχουν κατά μήκος τό ξύλο τής εικόνας. Τά κενά αυτά σέ πολλά σημεία φθάνουν στην προετοιμασία τής ζωγραφικής.

Στήν προσπάθεια ένσχυσης τής υπάρχουσας μάζας του ξύλου άλλα καί τής ζωγραφικής, έγινε κατ' άρχήν ή άπεντόμωση καί ο έμποτισμός μέ συνθετική ρητίνη, σε θάλαμο κενό άέρος. Σε συνέχεια έγινε «χαρτογράφηση» τών κενών αυτών μέ τήν βοήθεια τών άκτινογραφιών καί έπιλέχθηκαν τά σημεία όπου αυτά ήταν ιδιαίτερα επικίνδυνα γιά τή ζωγραφική. Έδω άφαιρέθηκε τό ξύλο κλιμακωτά έως δτου νά άποκαλυφθεί ή προετοιμασία. Τά κενά συμπληρώθηκαν μέ πηχάκια ξύλου Balsa, διαφορετικού, κατά έπίπεδα, διαμετρήματος ... (βλ. σχέδιο) (6).

Τέλος ή χρωματική συμπλήρωση έγινε μόνο όπου υπήρχε άπώλεια ζωγραφικής καί προετοιμασίας καί στίς φθορές του χρυσοϋ κάμπου, όπου ή προετοιμασία ήταν έντονα άσπρη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ν. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ: «ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ» ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΜΠΕΝΑΚΗ 1983.
2. Κ. ΜΙΑΛΟΥ: «Η ΣΥΝΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ» ΔΙΠΛΗ ΕΙΚΟΝΑ 3. ΑΘΗΝΑ 1984
3. R. FELLER: THE RELATIVE SOLVENT POWER NEEDED TO REMOVE VARIOUS AGED SOLVENT-TYPE COATINGS. CONSERVATION AND RESTORATION OF PICTORIAL ART. BUTTERWORTHS, ΛΟΝΔΙΝΟ 1976
4. L. MASSCHELEIN-KLEINER: LES SOLVANTS. IRPA BRUSSELLES 1981.
5. N. STOLOW: SOLVENT ACTION. CONSERVATION AND RESTORATION OF PICTORIAL ART. BUTTERWORTHS, LONDON 1976.
6. R. MARIJNISSEN, J. GROSEMANS: DEUX TRAITEMENTS SPECIFIQUES DE PANNEAUX. IRPA BULLETIN 1982-83.

6. Παναγία Ἐνθρονη μέ Ἄγγελους. Νο 3051 Λεπτομέρεια ἀπό τό κεφάλι τῆς Παναγίας πρίν τή Συντήρηση.

7. Παναγία Ἐνθρονη μέ Ἄγγελους. Νο 3051 Μετά τήν αἰσθητική ἀποκατάσταση (RETOUCHE).

8. Παναγία Ἐνθρονη μέ Ἄγγελους. Νο 3051 Πρίν τή Συντήρηση.

9. Παναγία Ἐνθρονη μέ Ἄγγελους. Νο 3051 Μετά τή Συντήρηση.

10. Παναγία ἔνθρονη μετ' Ἀγγέλους, Νο 3051 Λεπτομέρεια. Ξυλουργικές ἐργασίες ἀπὸ τὴν πίσω πλευρὰ τῆς εἰκόνας.

11. Παναγία ἔνθρονη μετ' Ἀγγέλους, Νο 3051 Λεπτομέρεια. Μακροφωτογράφηση. Διὰκρίνονται ἐπιζωγραφίσεις στὸ χρυσοῦ φόντο.

12. Θεοτόκος Βρεφοκρατούσα «Ὁδηγήτρια» Νο 3018. Μακροφωτογράφιση. Διακρίνονται οἱ φθορές τῆς ζωγραφικῆς ἀπὸ τῆς μετακινήσεως τοῦ ἔργου.

13. Παναγία ἐνθρονη μετ' Ἀγγέλους Νο 3051. Λεπτομέρεια ἀφαίρεσης τοῦ βερνικιοῦ.

14. Θεοτόκος Βρεφοκρατούσα «Ὁδηγήτρια» Νο 3018. Μικροφωτογράφιση. Ἐγκάρσια τομή τῆς ζωγραφικῆς ἀπὸ τοῦ «ἱμάτιο» τοῦ Χριστοῦ. Διακρίνονται: α) προετοιμασία β) προπλασμός γ) ἀρχικό βερνίκι δ) μεταγενέστερο βερνίκι.

ΤΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΤΟΥ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ

Καθώς ο καιρός για τό Συμπόσιο πλησιάζει, όφειλουμε μιά ενημέρωση πρός τά μέλη μας για τή σημασία αύτου του γεγονότος.

Πρίν τρία περίπου χρόνια ξεκίνησαν χάρη στην πρωτοβουλία του τότε προέδρου του Σωματείου μας κυρίου Γ. Σπέντσα οι πρώτες επαφές για τήν ένταξη μας στην Διεθνή Όμοσπονδία των Φίλων των Μουσείων που έδρευει στό Παρίσι. Στην συνέχεια οι προσπάθειες αυτές άρχισαν νά ύλοποιούνται μέ γοργό ρυθμό. «Ό Πρόεδρος των «Φίλων» του Μουσείου Μπενάκη κ. Νίκος Ρώκ - Μελάς σέ δύο πρόσφατα ταξίδια του στό Παρίσι είχε συνεργασία μέ τήν Γενική Γραμματεία της Παγκοσμίου Όμοσπονδίας Φίλων Μουσείων κυρία Claudie de Guillebon για τήν προώθηση των όργανωτικών θεμάτων του Συμποσίου».

Όσως τα μέλη μας θα θυμοϋνται, ότι έδω καί ένα χρόνο καταβάλλονται από μέρους του Σωματείου μας — πρωτοστατούντος σέ αύτή τήν προσπάθεια του Κου Σ. Κνιθάκη πρώην Προέδρου του Σωματείου μας — νά ίδρυθεϊ στή χώρα μας Όμοσπονδία των Φίλων των Μουσείων, μιά άπαραίτητη προϋπόθεση καί ένας καταστατικό της Παγκόσμιας Όμοσπονδίας Φίλων Μουσείων, για νά δεχθεϊ τή χώρα μας ως πλήρες μέλος.

Τό Συμπόσιο του Νοεμβρίου, δέν είναι τίποτα άλλο, παρά ή κατακλείδα αύτης της προσπάθειας καί έλπίζουμε ότι θα άποτελέσει τήν άφετηρία νέων θετικών στοιχείων στή ζωή των Μουσείων της χώρας μας.

Ταυτόχρονα θα ένισχυθεϊ ο θεσμός των Φίλων των Μουσείων, που ούσιαστικά σημαίνει τήν άφύπνιση, ενεργοποίηση καί συμμετοχή του εύρύτερου κοινου, στή διαφύλαξη καί προστασία της έθνικης καί πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Ό παρουσία των ξένων συνέδρων στό Συμπόσιο - άναμένονται περίπου 40 προσωπικότητες από τό έξωτερικό, Πρόεδροι Όμοσπονδιών, Άντιπρόσωποι Φίλων Μουσείων, επαγγελματικά στελέχη Μουσείων κ.λ.π. - θα μδς δώσει τήν εύκαιρία μιάς πραγματικής άνταλλαγής έμπειριών. για έναν άμοιβαίο έμπλουτισμό.

Τό κεντρικό θέμα του Συμποσίου, είναι «Οι Φίλοι των Μουσείων — θεσμός καί ρόλος» καί τά επί μέρους θέματα που θα συζητηθοϋν τίς ήμέρες των έργασιών, θα είναι γύρω από:

Τή συμβολή των Φίλων στον έμπλουτισμό των Μουσείων μέ έργα συγχρόνων καλλιτεχνών.

Τή συμμετοχή των νέων στή ζωή των Μουσείων μέσα από τά σωματεία των φίλων.

Τίς δραστηριότητες των Όμοσπονδιών των Φίλων.

Καί βέβαια οι συζητήσεις θά περιστραφούν γύρω από τό θέμα «Τά Μουσεία στήν Ἑλλάδα — Πρωτότυπες ἐμπειρίες».

Οἱ ἐργασίες τοῦ Συμποσίου, πού θά διεξαχθεῖ στό Πολεμικό Μουσεῖο, θά κρατήσουν δύο ἡμέρες καί οἱ ὁμιλητές θά εἶναι Ἕλληνες καί ξένοι, ὥστε νά φωτιστοῦν τά θέματα ἀπό ἑλληνικῆς καί ξένης πλευρᾶς.

Οἱ ἡμερομηνίες τοῦ Συμποσίου — ἀπεφασίσθησαν ἀπό κοινου μέ τήν Παγκόσμια Ὁμοσπονδία Φίλων Μουσείων, πού στή περίπτωση αὐτή εἶναι συνδιοργανωτής μαζί μέ τούς Φίλους τοῦ Μουσείου Μπενάκη - ὀρίσθησαν γιά τίς 23 καί 24 Νοεμβρίου 1986.

Μετά τή λήξη τῶν ἐργασιῶν, ἕνα πρόγραμμα ἐπισκέψεων καί ἐκδρομῶν, πού ὀργανώνεται εἰδικά, ἐλπίζουμε θά δώσει στούς ξένους μας τήν εὐκαιρία μίας ζωντανῆς ἐπικοινωνίας καί ἐπαφῆς μέ ἀνθρώπους καί πράγματα.

Τό Συμπόσιο τελεῖ ὑπό τήν αἰγίδα τῆς Ὑπουργοῦ Πολιτισμῶν καί Ἐπιστημῶν, Κας Μ. Μερκούρη, τό δέ Ὑπουργεῖο Πολιτισμῶν καί Ἐπιστημῶν μᾶς ἐνισχύει οἰκονομικά, ὥστε νά ἀνταποκριθοῦμε στίς ὑψηλές ὀργανωτικές δαπάνες πού ὑπαγορεύονται ἀπό τίς ἀνάγκες μίας διεθνοῦς συνάντησης.

Ἄλλά καί ὁ Ἐθνικός Ὁργανισμός Τουρισμοῦ καί τό Πολεμικό Μουσεῖο, πού εὐγενῶς παραχωρεῖ τήν αἴθουσα Συνεδρίων, ὅπως καί ἄλλοι φίλοι, ἤρθαν ἀρωγοί, γιά νά ἀντιμετωπίσουμε τό πολυδάπανο αὐτό ἐγχεῖρημα.

Πέραν τῆς ὑλικῆς συμπαράστασης, πνευματικές προσωπικότητες τοῦ τόπου, ἀπό τό χῶρο τῶν Μουσείων, τῶν Τεχνῶν καί τῶν Γραμμάτων βοήθησαν καί βοηθοῦν, ὥστε τό Συμπόσιο νά στεφθεῖ μέ ἐπιτυχία.

Οἱ Φίλοι τοῦ Μουσείου Μπενάκη, θά ἔχουν τήν εὐκαιρία νά συναντήσουν τούς ξένους ἀντιπροσώπους σέ εἰδική ἐκδήλωση πού ἀναμένεται νά ὀργανωθεῖ καί πού θά ἀνακοινωθεῖ προσεχῶς.

ΛΙΛΙΑ ΝΤΕ ΤΣΑΒΕΣ

Για τήν ὀργανωτική Ἐπιτροπή Συμποσίου

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΜΙΚΡΟΥΣ ΘΗΣΑΥΡΟΥΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

‘Αφορμή γιά τή μικρή αὐτή μελέτη ἔδωσε ἓνα χειρόγραφο βιβλιάριο ναυτικῶν δανείων, πού φυλάγεται στό τμήμα τῶν σπανίων ἐκδόσεων τῆς Βιβλιοθήκης, καί τό ὁποῖο ἀνήκε στόν ἑξακουστό ὕδραϊο καπετάνιο Γεώργιο Σαχίνη (1789-1864). Στήν ἀρχή τοῦ βιβλιαρίου ὑπάρχει συσταχωμένο ἓνα ἔντυπο μονόφυλλο, ἀθησαύριστο ἀπό τήν ἐλληνική βιβλιογραφία μέχρι πρίν λίγο καιρό. ‘Από τήν περιγραφή καί τήν ἀναλυτική παρουσίασή τους, πού ἀκολουθεῖ, ἐξηγεῖται ἀμεσα τό γεγονός ὅτι βρέθηκαν δεμένα μαζί καί γίνεται φανερός ὁ σκοπός τῆς ὑπαρξῆς τους.

Περιγραφή μονόφυλλο: ‘Αποτελεῖται ἀπό δύο σελίδες τυπωμένες καί στίς δύο ὀψεις, μέ κείμενο δίστηλο στά ἐλληνικά καί ἰταλικά¹ καί διαστάσεις 0,235 Χ 0,17 ἑκ. (βλ. εἰκ. 1). Πρόκειται γιά ἓνα διάταγμα τοῦ Ρώσου διπλωμάτη ‘Αντρέα ‘Ιταλίνσκι² (1743-1827), πού ἀπευθύνεται στούς καπετάνιους τῶν ἐμπορικῶν καραβιῶν πού ταξίδευαν κάτω ἀπό τή ρωσική σημαία, καί τό ὁποῖο ἔδινε ὁδηγίες γιά τά ναυτικά δάνεια. ‘Αναλυτικά τό διάταγμα ἀναφέρει:

« Ὁ ‘Εξοχώτατος Κύριος ‘Ιταλίνσκις, Μυστικός Σύμβουλος τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος τοῦ Αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ρωσιῶν, Αὐτοῦ ‘Εκτακτος Πρέσβυς καί πληρεξούσιος Ὑπουργός παρά τῇ Ὀθωμανικῇ Πόρτᾳ καί ‘Ιππεύς διαφόρων ταγμάτων καί τ.λ. τ.λ.

‘Επιθυμῶν νά προφυλάξῃ ἀπό πάσης καταχρήσεως καί δόλου τᾶς ὁμολογίας τῶν θαλασσίων δανείων, οὕτω λεγομένων καμβίων μαριτίμων, συγχρόνως δε νά ἐλαττώσῃ τήν πλυθῆν τῶν διαφορῶν, αἱ ὁποῖαι γεννῶνται ἐκτῆς εὐκολίας, μεθ’ ἧς δίδονται εἰς ὑποθήκην τά πλοῖα καί τά αὐτῶν φορτία καί τοιούτῳ τρόπῳ νά συνδράμῃ εἰς τήν γενικὴν ὠφέλειαν τοῦ ἐμπορίου, προστάζει τήν Καγγελαρίαν τῆς αὐτῆς Πρεσβείας νά κάμῃ τήν ἀκόλουθον δημοσίευσιν.

Α’

Καμμία ὁμολογία θαλασσίων δανείων, ἦτοι κοντράτον καμβίου μαριτίμου, διὰ ὁποῖαν δήποτε ποσότητα χρημάτων διδομένην ἐπάνω εἰς ἐμπορικόν πλοῖον μέ Ρωσικήν σημαίαν, δέν θέλει εἶναι δεκτή, ἐάν εἰς διάστημα ἡμερῶν δέκα ἀπό τῆς ἡμέρας ἐν ἣ ἐγράφη, δέν παρῆρσιασθῇ εἰς τήν Καγγελλαρίαν διὰ νά σημειωθῇ εἰς τό κατάστιχον καί νά ἐπικυρωθῇ κατὰ τάξιν.

Β’

Οἱ Καπετάνιοι ὑπό τῆς Ρωσικῆς σημαίας θέλει εἶναι ὑπόχρεοι νά ἔχωσιν εἰς τά πλοῖα των ἓν βιβλιάριον μέ φύλλα ἀριθμημένα καί ἐπιβεβαιωμένα παρά τῆς Καγγελλαρίας ἐκ τῆ ὁποίας αὐτοί θέλει τό λαμβάνουσι καί τό ὁποῖον πρέπει νά παρῆρσιάζωσιν εἰς τοὺς δανειστάς, οἵτινες ἰδίᾳ χειρὶ θέλει ἐπιγράφωσι τήν δανειζομένην εἰς τοὺς αὐτοὺς Καπετανέους ποσότητα.

Γ'

Αί ποσότηται χρημάτων, τὰς ὁποίας οἱ Καπετάνιοι ἤθελεν ἀναγκασθῶσι νά δανεισθῶσιν εἰς τὸ διάστημα τοῦ ταξιδίου των διὰ τὴν χρεῖαν τοῦ πλοίου εἰς τόπους ὅπου δέν εὐρίσκονται Κόνσολοι Ρῶσσοι, ἢ ἐκπληρώσει τῶν ἄνω κανόνων θέλει πράττεται ἐνώπιον ἄλλης ὁποίου δῆποτε γένους Καγγελλαρίας, ἣτις ἤθελε ἔσται ἐκεῖ καί διὰ παρευρέσεως Ρῶσσων Καπετανέων, ἂν τοιοῦτοι εὐρεθῶσιν εἰς ἐκεῖνον τὸν λιμένα.

Δ'

Ὁ Ἐξοχώτατος Πρέσβυς ἔλαβεν τὰ ἀναγκαῖα μέτρα ὅπως ἡ ἐκτέλεσις τῶν παρόντων κεφαλαίων γένηται ὅσον τάχιστα εἰς τὰς σκάλας τοῦ Λεβάντε ἐνθα εὐρίσκονται Κόνσολοι Ρῶσσοι.

Ε'

Ὁ Ἐξοχώτατος θέλει προβάλλῃ ταύτην τὴν διαταγὴν του εἰς τὴν διοίκησιν τῶν λιμένων τῆς Μαύρης καί Ἀζωβικῆς Θαλάσσεως.

Ἡ παρούσα προσαγῆ δημοσιεύεται καί ἐκτίθεται εἰς γνῶσιν τοῦ κοινοῦ εἰς Ρωσικὴν, Γραικικὴν, Ἀρμενικὴν, Γαλλικὴν καί Ἰταλικὴν διαλέκτους ἵνα οὐδεὶς προφασίζηται ἐπὶ λόγῳ ἀγνοίας.

Ἐδόθη παρὰ τῆς Καγγελλαρίας τῆ 30. Ἰανουαρίου 1815. ε.π.».

Σύμφωνα λοιπόν με τὸ ἄρθρο Β' τῆς διαταγῆς οἱ καπετάνιοι τῶν ἐμπορικῶν πλοίων με ρωσικὴ σημαία ἔπρεπε νά ἔχουν στό πλοῖα τους ἓνα βιβλιάριο ἐπικυρωμένο ἀπὸ τῆ ρωσικὴ καγκελλαρία πᾶνω στό ὁποῖο κατέγραφαν τίς δανειζόμενες ποσότητες. Ἔτσι, ὁ καπετάνιος Γ. Σαχίνης πού λίγα χρόνια πρὶν ξεσπάσει ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1821 εἶχε ἀσχοληθεῖ με ἐπιτυχία με τὸ ἐμπόριο ταξιδεύοντας με τὸ ὑπό ρωσικὴ σημαία ἐμπορικὸ πλοῖο του «Μιλτιάδης»³, ἀκολουθώντας πιστὰ τῆ διαταγῆ καί ὑπακούοντας στίς ὁδηγίες ἐφοδίστηκε με τὸ βιβλιάριο στό ὁποῖο μάλιστα συμπεριέλαβε καί τὴν παραπάνω προσαγῆ.

Περιγραφή βιβλιαρίου: Τὸ χειρόγραφο βιβλιάρκι ἔχει πράγματι 24 φύλλα ἀριθμημένα, ἐπικυρωμένα ἀπὸ τῆ ρωσικὴ καγκελλαρία τῆς Κωνσταντινούπολης. Στό recto τοῦ πρώτου ἀριθμημένου φύλλου ὑπάρχει στό ἰταλικὰ ἡ ἐπικύρωση τοῦ Συμβούλου τῆς Ἐπικρατείας Μιντσιάκι καί ἡ σφραγίδα τῆς Καγγελλαρίας. (βλ. εἰκ. 2). Τὸ κείμενο τῆς ἐπικύρωσης ἔχει ὡς ἐξῆς:

« Si dichiara per parte di quest Imperial/Russa Ministerial Cancellaria di Cos(tantino)poli/qualmente il Capitan Giorgio Sachini/del bastimento Russo mercantile nominato/Miltiade di proprieta del Capitan med. (esimo)/che è Negoziante di I. classe d' Eupatoria come si vede dalla Patente Imperiale data/in S. Pietroburgo li 6 Aprile 1820 N. 9335./Ha dichiarato sotto suo giuramento di/non aver verum debito sul mede(si)mo Legno./ In fede di che si sotto scrive appiè della/presente.

Perali 24 Aprile 1820 S.V.

Il Consig.(lere) di Stato Minciaky».

Τό κείμενο μεταφράζεται:

«Βεβαιώνεται από αυτήν την Αυτοκρατορική Ρωσική Ύπουργική Καγκελαρία της Κωνσταντινούπολης ότι ο πλοίαρχος Γεώργιος Σαχίνης του έμπορικού ρωσικού πλοίου με τό όνομα «Μιλτιάδης», τό όποιο άνήκει στόν ίδιο πλοίαρχο, όντος αυτού έμπόρου πρώτης τάξης της Εύπατορίας⁴ όπως φαίνεται από τήν αυτοκρατορική άδεια έκδομένη στην Πετρούπολη τήν 6 Άπριλίου 1820 άρ. 9335, δήλωσε μέ όρκο ότι δέν έχει κανένα χρέος γιά τό πλοίο αυτό. Βασιζόμενος σ' αυτά ύπογράφει στό κάτω μέρος της παρούσας. Πέραν⁵ 24 Άπριλίου 1820 ε.π. Ό Σύμβουλος της Έπικρατείας Minciaky».

Στό έξώφυλλο του χαρτόδετου βιβλιαρίου (0,24 X 0,17 εκ.) ύπάρχει έπικολλημένη έτικέττα μέ τήν χειρόγραφη, Ιταλική επίσης σημείωση:

«N. 39 Appartenente al bastimento Russo Mercantile nominato Miltiade di proprieta del Negoziante di I Classe d' Eupatoria Giorgio Sachini».

Πού σημαίνει:

Άρ. 39.

«Άνήκει στό Ρωσικό έμπορικό πλοίο με τό όνομα «Μιλτιάδης» στην ιδιοκτησία του Έμπόρου πρώτης Τάξεως της Εύπατορίας Γεωργίου Σαχίνη».

Όλα τά φύλλα του βιβλιαρίου έχουν μοναγραφή καί στό verso του φύλλου 24, δηλαδή στό τέλος, ύπάρχει στά ρωσικά ή χειρόγραφη έπιβεβαίωση του Συμβούλου της Έπικρατείας Minciaky που άναφέρει τό εξής: «Τό βιβλίο έχει 24 φύλλα άριθμημένα καί σφραγισμένα. Σύμβουλος Έπικρατείας Minciaky». Έχει επίσης ύπογραφή της Γραμματείας καί σφραγίδα. (βλ. εικ. 3).

Τό βιβλίο τών ναυτικών δανείων, όπως άλλωστε όρίζει καί τό διάταγμα, ήταν ύποχρεωμένοι οι καπετάνιοι νά τό έχουν όποσδήποτε στά πλοία τους μαζί καί μέ άλλα έπίσημα χαρτιά άπαραίτητα γιά τα ταξείδια τους. Τήν τήρηση του βιβλιαρίου τών ναυτικών δανείων τονίζει καί ό ρώσος διπλωμάτης κόμης Στρογκόνωφ (1770-1857) σέ διάταγμα της 12ης Δεκεμβρίου 1817 που έχει σχέση μέ τήν τάξη καί τήν άποφυγή καταχρήσεων τών πλοίων της άνατολικής ρωσικής θαλασσοπορίας⁶. Στό άρθρο ΙΗ' του διατάγματος άναφέρονται τά ακόλουθα: «Κανένας καπετάνιος δέν ήμπορεί νά πώληση ή νά ύποτεγήρη τό καράβι όπου διοικεί, μήτε νά σηκώση άσπρα μαρίτιμα εις τό αυτό, εάν δέν έχη έν ξεχωριστόν καί νόμιμον έπιτροπικόν από τόν οικούρην του καράβιου, τό όποιον πρέπει νά είναι άπερασμένον εις τόν βιβλίον τών καρβίων μαριτίμων' αυτό δε τό βιβλίον κάθε καπετάνιος πρέπει νά τό λαμβάνη από τήν Αυτοκρατορικήν καγκελαρίαν της Κωνσταντινουπόλεως κατά τās έν δυνάμει διαταγάς».

Τό βιβλιάριο του Γ. Σαχίνη είναι άγραφο. Φαίνεται ότι τυπικά ύπήρχε στό καράβι, δέν συνήθιζαν νά τό χρησιμοποιούν καί νά κατα-

γράφουν τὰ ναυτικά δάνεια, παρὰ μόνο ἔδιναν πρόχειρές ἀποδείξεις « βετζεβούταν »⁷.

Σύμφωνα μέ τίς ναυτικές συνθήειες καί τό ἑλληνικό ναυτικό δίκαιο (ἰδιαίτερα κατὰ τήν προεπαναστατική ἐποχή, τὰ ναυτικά δάνεια ἦταν ἀπαραίτητα στίς ναυτιλιακές ἐπιχειρήσεις. Παρακάτω δίνονται μερικές πληροφορίες σχετικές μέ αὐτά.

Ἡ μυστική ἐμπορική σύμβαση μεταξὺ Ρωσσίας καί Τουρκίας ἡ ὁποία ἐπέτρεπε στά ἑλληνικά πλοῖα νά ταξιδεύουν κάτω ἀπό τή ρωσική σημαία, ἄρχισε οὐσιαστικά νά ἐφαρμόζεται ἀπό τό 1800 καί μετά. Ἐτσι στίς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα, ἡ ἑλληνική ναυτιλία παρουσιάζει τόση ἀνάπτυξη πού εἶναι σχεδόν ἡ μόνη δύναμη πού ἐμπηρετεῖ τό ἐμπόριο τῆς Μεσογείου τὰ λιμάνια τῆς ὁποίας εἶχαν ἀποκλειστεῖ ἀπό τοὺς ἀγγλους. Ὅλο τό ἐμπόριο τῶν σιτηρῶν περιῆλθε στά χέρια τῶν ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι κάτω ἀπό τήν προστασία τῆς ρωσικής σημαίας κατόρθωσαν νά ὀργανώσουν μεγάλη ἐμπορική ναυτική δύναμη, πολεμικά συγκροτημένα, ἡ ὁποία ἔπαιξε ἀποφασιστικό καί πρωτεύοντα ρόλο στόν ἀπελευθερωτικό ἀγῶνα. Ἡ ἐπιτυχία τῆς δύναμης αὐτῆς ὀφειλόταν στόν συνεταιρισμό τῶν ἀνδρῶν κάθε τάξης καί κάθε ἐπαγγέλματος καί ἐφαρμοζόταν μέ τό ἀκόλουθο σύστημα. Ὅταν ἕνας πλοίαρχος ἤ ὁποιοσδήποτε ἄλλος πεπειραμένος ναυτικός εἶχε στή διάθεσή του ἕνα ὀρισμένο κεφάλαιο, συγκέντρωνε ἄλλους θαλασσινοὺς, ξυλουργοὺς, σχοινοποιοὺς, ξυλέμπορους καί ἄλλους ἐταίρους καί κατασκεύαζε τό πλοῖο μέ τήν προσωπική ἐργασία κάθε ἐταίρου. Πρὶν ξεκινήσει τό πλοῖο, γινόταν ἡ διανομή τῆς ἀξίας του σέ 4 μερίδες καί μεριδιοῦχοι ἦταν οἱ κυριώτεροι προμηθευτές χρημάτων. Τά ὀφειλόμενα ἡμερομίσθια στοὺς ναυτηγούς καί ἄλλους ἐργάτες ἐπιβάρυναν τό πλοῖο σάν ναυτικά δάνεια. Τα ἡμερομίσθια αὐτά ἡ ἐξοφλοῦσε ὁ πλοίαρχος πού θεωρεῖτο συγκύριος στίς πληρωμές, ἡ ἔδιναν τό δικαίωμα στοὺς ἐργάτες νά συμμετέχουν στά κέρδη πού θά ἐβγαίναν ἀπό τό ταξίδι. Ἐπίσης, ὁ πλοίαρχος, πρὶν ξεκινήσει τό πλοῖο, συνομολογοῦσε μέ τοὺς ἄλλους κεφαλαιούχους ναυτικό δάνειο τό ὁποῖο δέν ἔπρεπε νά ὑπερβαίνει τήν ὀλική ἀξία τοῦ πλοῖου⁸.

Τίς ἴδιες καί ἀνάλογες διαδικασίες θά ἀκολουθοῦσε καί ὁ πλοίαρχος Γ. Σαχίνης στίς ναυτικές του συναλλαγές, ὁ γενναῖος αὐτός ἀγωνιστής πού ἀνέβηκε ἐπάξια ὅλες τίς βαθμίδες στά ἀξιώματα τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ὅπως μῆς φανερώνει ἡ πορεία τῆς ζωῆς του πού σκιαγραφεῖται πολύ συνοπτικά στίς παρακάτω γραμμές.

Ὁ Γεώργιος Σαχίνης γεννήθηκε στήν Ὑδρα στίς 21 Νοεμβρίου 1789. Ἦταν γυιός τοῦ Δημητρίου Κιοσέ πού πήρε τό ὄνομα Σαχίνης ἀπό τόν Καπετάν Πασά ἐπειδὴ ἐκτελοῦσε μέ μεγάλη ταχύτητα τήν ταχυδρομική ὑπηρεσία καί μετέφερε μέ τό πλοῖο του γράμματα τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Σαχίνης ἦταν στά τούρκικα ἡ ὄνομασία ἐνός ἐξυπνου καί ταχύτατου πουλιοῦ.

Ὁ Γεώργιος Σαχίνης διδάχθηκε τὰ πρῶτα γράμματα στήν Ὑδρα ἀπό τόν δάσκαλο Ἄναγνώστη Ἄγγελέτο καί τόν ἱεροδιάκονο Παρθένιο. Εἶχε μεγάλη ἀγάπη γιά τὰ γράμματα γι' αὐτό ὁ πατέρας του ἤθελε

νά τόν στείλει σέ άλλη χώρα τής Εύρώπης νά τελειοποιήσει τίς σπουδές του. Έτσι τόν Αύγουστο τοῦ 1807, ξεκίνησε μέ τόν πατέρα του καί τόν ἀδελφό του Ἀντώνιο γιά τήν Κέρκυρα καί ἀπό κει γιά τήν Ἰταλία. Ὅμως τό ταξίδι τους διέκοψε ὁ Ἀλῆ Πασᾶς τῆς Ἡπείρου ὁ ὁποῖος μέ δολιότητα συνέλαβε τόν πατέρα καί τά δυο παιδιά του γιά νά τούς πάρει τό μεγάλο καί πολεμικά ὀπλισμένο πλοῖο του. Ὁ Γεώργιος κατάρφερε νά δραπετεύσει καί μέ πολλούς κόπους νά φθάσει στήν Κέρκυρα ὅπου φιλοξενήθηκε ἀπό τόν φίλο τοῦ πατέρα του Ν. Παπάζογλου. Μάταια προσπάθησε ἀπευθυνόμενος στόν στρατηγό Dongilat νά σώσει τόν πατέρα του καί τόν ἀδελφό του οἱ ὁποῖοι τελικά φονεύθηκαν. Στήν Κέρκυρα ὁ Γ. Σαχίνης τέλειωσε τίς σπουδές του καί τό 1809 ἐπέστρεψε στήν Ὑδρα. Πραγματοποίησε ἕνα ταξίδι στήν Κωνσταντινούπολη σέ μία τελευταία προσπάθεια γιά νά σώσει τόν πατέρα καί τόν ἀδελφό του, ἀπευθυνόμενος αὐτή τή φορά στόν γάλλο πρεσβευτή Gilmanat. Ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ὅμως ἦταν ἀνένδοτος καί ἴσως ἤδη τούς εἶχε σκοτώσει. Ἀπογοητευμένος γύρισε στήν Ὑδρα ὅπου ἀσχολήθηκε μέ τό ἐπάγγελμα τοῦ πατέρα του δηλαδή τή ναυτιλία καί τό ἐμπόριο.

Τό 1813 παντρεύτηκε τήν κόρη τοῦ Ἀναστασίου Θεοδωράκη, Ἑλένη καί τό 1818 μέ τή βοήθεια τοῦ πεθεροῦ του ναυπηγεῖ τό πλοῖο «Μιλτιάδης». Μέ τό πλοῖο αὐτό ὄργωσε τή θάλασσα τῆς Μεσογείου ἀσχολούμενος μέ τό ἐμπόριο τοῦ σιταριοῦ ὅπως ἀναφέρθηκε καί πιό πάνω⁹. Τήν ἀνοιξη τοῦ 1821 μέ τήν ἔναρξη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης ὁ Γ. Σαχίνης βρισκόταν στή Σικελία. Ἐκεῖ πληροφορήθηκε ὅτι οἱ ὕδραιοι ἀποφάσισαν νά ἀγωνιστοῦν ἀπό κοινοῦ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Γύρισε ἀμέσως, ὄπλισε τό πλοῖο του καί τάχθηκε στό πλευρό τοῦ ναύαρχου Ἰάκωβου Τομπάζη. Ἀπό τότε ἀρχίζει ἡ δράση καί τά κατορθώματα τοῦ Σαχίνη πού πρόσφερε πολύτιμες ὑπηρεσίες στόν ἀγώνα τῆς ἀνεξαρτησίας. Γιά τήν προσφορά του στόν ἀγώνα πληροφοροῦμαστε ἀπό τό προσωπικό του ἡμερολόγιο πού βρίσκεται καταθεθειμένο στό Ἀρχεῖο Ὑδρας¹⁰. Στίς 14 Ἀπριλίου τοῦ 1828 διορίστηκε κυβερνήτης τῆς ἐθνικῆς κορβέτας «Ὑδρα». Τό 1836 διορίστηκε ἀρχηγός τῆς ναυτικῆς μοίρας τοῦ Αἰγαίου καί τό 1838 κλήθηκε στό ἀνάκτορα σάν ὑπασπιστής τοῦ βασιλιά Ὁθωνα, ὅπου καί πήρε τό βαθμό τοῦ Πλοιάρχου Α΄. Τό 1844 πήρε τό βαθμό τοῦ ὑποναύαρχου καί ὑπηρετήσε σάν ὑπασπιστής τοῦ βασιλιά μέχρι τίς 11 Ὀκτωβρίου 1862. Ὁ Γ. Σαχίνης πέθανε στίς 29 Ὀκτωβρίου τοῦ 1864.

ΠΙΤΣΑ ΤΣΑΚΩΝΑ

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Στο έργο του Φίλιππου Ήλιου « Έλληνική Βιβλιογραφία 1800-1863, Προσθήκες - συμπληρώσεις », Αθήνα, 1983, σελ. 26, αριθ. 123, δημοσιεύεται το μονόφυλλο, αναφέρεται όμως λανθασμένα ότι το κείμενο του είναι ελληνικό και γαλλικό.
2. Ο André-Jarowiewitch Itallinski γεννήθηκε στο Κιέβο το 1743. Σπούδασε γιατρός στην Πετρούπολη, την Άγγλία και τη Σκωτία. Μετά τις σπουδές του βρέθηκε στο Παρίσι όπου γνώρισε τον πνευματώδη Γρίπη μέσω του όποιου το 1780 ήρθε σε επικοινωνία με τον μεγάλο δούκα Παύλο που ταξίδευε με το όνομα Comte du Nord. Το 1781 διετέλεσε γραμματέας στη ρωσική πρεσβεία της Νάπολης· εκεί άρχισε να δείχνει ένδιαφέρον για την αρχαιολογία και άσπκησε μία πλούσια συλλογή από αντικείμενα. Ο μεγάλος δούκας Παύλος όταν έγινε αυτοκράτορας της Ρωσίας από τον θυμήθηκε και τον διόρισε πρέσβυ στη Νάπολη και Σύμβουλο της Έπικράτειας. Όταν αυτοκράτορας στη Ρωσία ήταν ο Άλέξανδρος, ο Itallinski διετέλεσε πρέσβυς στην Κωνσταντινούπολη και στη Ρώμη όπου και πέρασε το 1827. Σαν ρώσος διπλωμάτης ο Itallinski έδρασε κυρίως στην Κωνσταντινούπολη την πρώτη δεκαετία του 19ου αιώνα, τότε που η Ρωσία είχε υπό την προστασία της το μόλις συσταθέν ελληνικό κράτος των Ίονων Νήσων και η γαλλική διπλωματία την κατηγορούσε στους Τούρκους ότι ύποκρινε τους Έλληνες. Στην Κωνσταντινούπολη ο γάλλος πρέσβυς στρατηγός Βρυσε κατηγορούσε τη Ρωσία ότι επιτρέποντας στα ελληνικά καράβια να ταξιδεύουν κάτω από ρωσική σημαία, προσελκούσε τους Έλληνες ναυτικούς και έτσι δυσκολευόταν η στρατολογία πληρωμάτων για τον τουρκικό στόλο. Ο Itallinski όμως στέλνοντας δώρα από την Πετρούπολη στον Καπετάν Πασά κέρδιζε τη σιωπή του και κατάφερε να όδηγει και να χειρίζεται όπως ήθελε το Διβάνι. Συνεχίζοντας δέ τον πόλεμο ενάντια στη γαλλική διπλωματία κατώρθωσε να συνάψει το 1803 μυστική συνθήκη μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας η οποία έλεγε ότι, στην περίπτωση που η Γαλλία έπιτεθει στην Πελοπόννησο ή Πύλη θα αναλάβανε την ύποχρωση να έχει έτοιμο στρατό και πολεμικά πλοία. Η συνθήκη αυτή επισημοποιήθηκε άργότερα, το 1805, με την συμμαχική συνθήκη Κωνσταντινούπολης την 24 Σεπτεμβρίου 1805 και μάλιστα περιλάμβανε και άλλους όρους όπως, την ύποχρωση των Τούρκων να έξασφαλίσουν ησυχία στα παράλια της Ήπειρου καθώς και την παράταση της κατοχής των Ίονων Νήσων από τον ρωσικό στρατό. Γενικότερα ο Itallinski έπαιξε σπουδαίο ρόλο στην Κωνσταντινούπολη κατά την περίοδο των Ναπολεοντείων πολέμων. Το 1812, στις 18-28 Μαΐου, ύπέγραψε σαν πρώτος πληρεξούσιος της Ρωσίας την συνθήκη του Βουκουρεστίου.
3. Το μπρίκι « Μιλτιάδης » ναυπηγήθηκε το 1818 στην Ύδρα από τον Γ. Σαχίνη με τη βοήθεια του πεθερού του Άναστασίου Θεοδωράκη, των Κουντουριωτών και του Όρλάνδου (βλέπε Άντωνίου Α. Μιαούλη, Σύντομο βιογραφία Λαζάρου Παναγιώτα και Γεωργίου Σαχίνη, Έν Άθηναις, 1879, σελ. 22). Σύμφωνα με το νηολόγιο του 1838 για τα ύδραϊκα πλοία του 1821, το πλοίο « Μιλτιάδης » χωρητικότητας 360 τόνων, άνηκε κατά το 1/4 στον Γ. Σαχίνη και Α. Κουντουριώτη, κατά το 2/4 στον Άναστάσιο Θεοδωράκη και κατά το άλλο 1/4 στον Ι. Όρλάνδο (βλέπε Άνθολογία ναυτικών κειμένων, Άθηναις, 1972, σελ. 182-183). Με το πλοίο αυτό ο Γ. Σαχίνης έγινε πασίγνωστος σαν έμπορος στις θάλασσες της Άνατολής και όλόκληρης της Μεσογείου, και άργότερα με το ίδιο πλοίο πρόσφερε πολύτιμες ύπηρεσίες στον άγωνα της Άνεξαρτησίας.
4. Η Εύπατορία ή Γκέσεβε ή Κόσλοφ είναι πόλη και λιμάνι της εϋρωπαϊκής Ρωσίας στην αυτόνομη δημοκρατία της Κριμαίας και βρίσκεται στη δυτική άκρη της χερσονήσου της Κριμαίας. Είναι μία από τις σπουδαιότερες λουτροπόλεις της Ρωσίας και σημαντικό γεωργικό και βιομηχανικό κέντρο. Η Εύπατορία ήταν και είναι ακόμη φημισμένη για τη μεγάλη διακίνηση και διεξαγωγή του εξαγωγικού έμπορου σιτηρών. Ο Γ. Σαχίνης που κύρια άσχολήθηκε με το έμπόριο του σιταριού (βλ. Άρχειο Ύδρας, τόμ. VI, σελ. 498 και 514), όπως άλλωστε και οι περισσότεροι ύδραιοι ναυτικοί, ήταν πασίγνωστος στην Εύπατορία, από τους πρώτους και καλύτερους έμπόρους ναυτικούς που έφθαναν στο λιμάνι αυτό· φαίνεται λοιπόν ήταν τιμητική διάκριση να τον ονομάζουν καπετάνιο της πρώτης τάξης της Εύπατορίας. Για τη φήμη του Γ. Σαχίνη και το γεγονός ότι ήταν γνωστός σ' όλα τα λιμάνια της Άνατολής μάς

πληροφορεῖ καὶ ὁ M. J. Emerson στὸ Tableau de la Grèce en 1825 ou récit des voyages de M. J. Emerson et du Cte Pecchio... Paris, 1826, σελ. 151.

5. Στὸ Πέραν, τὴν πολυκατοικημένη αὐτὴ περιοχὴ τῆς Κωνσταντινούπολης πού βρισκείται σὲ ὕψωμα, βόρεια τοῦ Γαλατᾶ, ὑπῆρχαν συγκεντρωμένες οἱ πρεσβείες τῶν ξένων χωρῶν. Ἦταν ἡ ἔδρα τῶν ξένων πρεσβευτῶν μέχρι καὶ τὸ 1923 ὅποτε ἐγινε ἡ μεταφορὰ τῆς τουρκικῆς πρωτεύουσας στὴν Ἄγκυρα ἀλλὰ ἀρκετὲς παρέμειναν στὸ Πέραν.
6. Βλ. Ἀρχεῖο Ὑδρας, τόμος XVI, σελ. 57-64.
7. Βλ. ὅπως παραπάνω, τόμος VI, σελ. 385, ἔγγραφο Γεωργίου Τρίππου.
8. Περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὰ ναυτικά δάνεια βλ. Ἰωάννου Περ. Μανιατόπουλου, Τὸ ναυτικὸ δίκαιο τῆς Ὑδρας (1757-1821), Ἀθήναι, 1939, σελ. 41-48, καὶ Εὐαγγέλου Ν. Ἀθηναίου, Τὸ δίκαιον τῆς προεπαναστατικῆς ναυτιλίας τῶν ἐλλήνων, Ἀθήναι, 1973, σελ. 73-78.
9. Βλ. Ἀρχεῖο Ὑδρας, τόμος VI, σελ. 498 καὶ σελ. 514.
10. Τὸ 1949, ὁ Ἀντώνιος Λιγνός, διευθυντὴς τότε τοῦ ἱστορικῷ Ἀρχεῖο Ὑδρας, δημοσίευσε μὲ τὴ φροντίδα τῆς Ἱστορικῆς Ὑπηρεσίας Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ τὸ ἡμερολόγιο μὲ τίτλο: «Ἡμερολόγια τοῦ πολεμικοῦ πλοίου «Μιλτιάδης» τοῦ ἐξ Ὑδρας πλοιάρχου Γεωργίου Σαχίνη 1824-1827».

ἢ ἀπαρτίζονται καὶ τὸ ἕκαστον σφραγίσαι καὶ περιβλεπόμενοι εἰς τοὺς βασιλεῖς, ἕστιναι ἐπισημαστέον ὅτι οὐκ ἐπιγράφονται τὸν βασιλεῖς ἐπισημαστέον εἰς τοὺς ἀνωτέρους Καπετανοὺς ποσειδίτην.

Γ'

Αἱ σφραγίδες χρηματικῶν, τὰς ἑκάστας εἰς Καπετανοὺς ἑκάστη ἀποκαταστάσει καὶ ἀπονομῆσιν εἰς τὴν διατάξιν τοῦ ταξιάρχου τῶν ἀπὸ τῆς χρείας τοῦ πλοίου εἰς τόσους ἔσονται ἐν ἐπισημαστέον Κόμιστοι ῥόδοι, ἡ ἐπισημαστέον τῶν ἀπὸ ἀπονομῆς ἑκάστη σφραγίσει ἐπισημαστέον ἑκάστη δίδονται γένους Καργιλλοῦ, ἕστιν ἐπισημαστέον καὶ καὶ διὰ παραγραφῆς ῥόδων Καπετανοῦ, ἀπὸ τούτων ἐπισημαστέον εἰς ἑκάστην τὴν λήξιν.

Δ'

Ὁ ἐπισημαστέον Πρίστος Ὁσβιν τὴν ἀποκαταστάσει καὶ ἀπονομῆσιν τῶν παραγραφῶν καργιλλοῦ γίνονται ἔσονται ἐπισημαστέον εἰς τὴν ἀποκαταστάσει ἐπισημαστέον ἐπισημαστέον Κόμιστοι ῥόδοι.

Ε'

Ὁ ἐπισημαστέον ἑκάστη ἀποκαταστάσει τῶν ἀποκαταστάσει τῶν ἀπὸ τῆς διατάξιν τῶν λήξιν τῆς παραγραφῆς καὶ ἀποκαταστάσει ἑπισημαστέον.

Ἡ σφραγίσει παραγραφῆς ἀποκαταστάσει καὶ ἐπισημαστέον εἰς τῶν ἀποκαταστάσει ῥοδοῖν, Γραμματικῶν, Ἀρμενικῶν, Γαλλικῶν καὶ ἰταλικῶν διατάξιν εἰς ἀποκαταστάσει ἐπισημαστέον καὶ ἀποκαταστάσει ἐπισημαστέον.

Ἐδόθη ἀπὸ τῆς Καργιλλοῦ τῆς 30. ἰανουαρίου 1815. κ. κ.

ai sbozzati, i quali di loro proprio pugno inseriranno la somma avanzata ai medesimi.

δ'

Riguardo alle somme di denaro che detti Capitani prenderanno a escaibio incassando nel corso dei loro Viaggi per li bisogni dei loro Bastimenti, nei luoghi ove non vi saranno Caselli russi, le medesime formalità si dovranno praticare ricorrendo ad altre Cancellerie di altre Nazioni, che vorrebbero esservi in quei luoghi, e coll' intervento dei Capitani russi presentati in quel Paese.

ε'

S. E. Il Sig. Inviato prenderà le misure necessarie, affinché i presentati Articoli possano esser messi in Vigore, al più presto possibile, nelle scorse del Levante ove esistono Caselli russi.

ς'

S. E. proporrà le medesime misure alle Autorità dei Porti russi del Mar Nero e di Asoff.

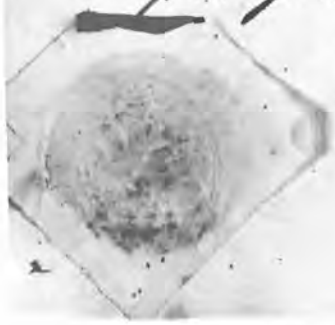
Il presente ordine vien d'essere pubblicato ed affisso in Londra, Russia, Grecia, Armenia, Francia ed Italia, affinché niuno possa allegare pretesto d'ignoranza.

Dato dalla detta Cancelleria il 30 Gennaio 1815. S. P.

Si dichiara per parte di quest'Imperiale
Russa Ministerial Cancelleria di Costopoli
qualmente il Capitano Giorgio Sachini
del bastimento Russo mercantile nominato
Miltiade di proprietà del Capitano med.
che è Negoziente di 1. Classe d'Esportazione
come si vede dalla Decretione Imperiale data
in S. Pietroburgo li 6. Aprile 1820. N. 9335.
Ha dichiarato sotto sigillamento di
non avere alcun debito sul medesimo Legno.
In fede di che si sotto scrive appie della
presente.

Perali 26. Aprile. 1820. S. R.

Il Consig. di Stato Ministerial N. 2

16. Ἡ πρώτη σελίδα τοῦ χειρόγραφου βιβλιαρίου.

Ἡ ἐν ἡμετέροις ἡμετέροις,
ἐκτετακτοῦς ἡμετέροις
ἡμετέροις ἡμετέροις,
ἡμετέροις ἡμετέροις ἡμετέροις

ἡμετέροις ἡμετέροις

17. Τό VERSO τοῦ τελευταίου φύλλου ἀριθ. 24.

Τά κύπελλα προέρχονται από ένα «Θησαυρό» χρυσών και άργυρων αντικειμένων που εύρεθή στην Εύβοια αλλά ή άκριβής τους προέλευση δέν είναι γνωστή. Άπό τόν ίδιο «Θησαυρό» προέρχεται ένα άκόμη άργυρό κύπελλο του Μουσείου Μπενάκη και δύο άργυρά κύπελλα που εύρίσκονται στην Νέα Ύόρκη, τό ένα στό Μητροπολιτικό Μουσείο και τό άλλο σέ ιδιωτική συλλογή.

Τά κύπελλα του Μουσείου Μπενάκη είναι φτιαγμένα από ένα φύλλο χρυσοϋ σφυρήλατο. Είναι διακοσμημένα με εγγάρακτες γραμμές που έχουν τραβηχτεί με κάποιο μυτερό εργαλείο. Είναι άκόμη κοντά στην νεολιθική νοοτροπία. Τό σχήμα, τεκτονικό, είναι σωστά ίσορροπημένο. Η σαφήνεια τής μορφής και ό άπέριτος γραμμικός διάκοσμος φανερώνουν προηγμένη τεχνική και αισθητική αντίληψη ήδη σέ μιά έποχή πολύ πρώιμη. Τά κύπελλα αυτά άνήκουν στην πρώτη έποχή του χαλκού και μπορούμε νά τά χρονολογήσουμε στά 2800-2500 π.Χ. Στην έποχή αυτή διαδίδεται ή χρήση του χαλκού στον Έλληνικό χώρο και συγχρόνως έμφανίζονται τά πρώτα χρυσά αντικείμενα. Κύπελλα σάν κι' αυτά έχουν τήν καταγωγή τους στην Μεσοποταμία και άνάλογα έχουν βρεθεί στους βασιλικούς τάφους τής UR τών άρχών τής 3ης χιλιετίας.

Τά έργα είναι άσφαλώς κυκλαδικής προελεύσεως και έχουν καθώς φαίνεται κατασκευασθεί επί τόπου, ό χρυσός όμως είναι εισηγμένος. Η γραμμική διακόσμηση παρουσιάζει μεγάλες άναλογίες με τήν διακόσμηση τών άγγείων αυτής τής έποχής από τίς Κυκλάδες. Όμοιότητες όμως υπάρχουν και με άγγεία από τήν Τροία και από τήν περιοχή Αhiatlíbel κοντά στην Άγκυρα. Άνάλογα χρυσά κύπελλα έχουν επίσης βρεθεί στό Αλαφα Ηογουκ.

Οί συγγένειες αυτές δέν πρέπει νά μας έκπλήσσουν. Τήν πρώτη έποχή τής χαλκοκρατίας μπορούμε νά χαρακτηρίσουμε σάν έποχή μεγάλου « διεθνισμού ». Μεγάλη δραστηριότητα επικρατεί στό Αίγαίο, άνθρωποι και άγαθά κυκλοφορούν έλεύθερα και ό προηγμένες τεχνικές τής Άνατολής - όπως ή τεχνική τής κατεργασίας του μετάλλου, καθώς και διακοσμητικές ιδέες φθάνουν στον Έλληνικό χώρο. Οί Κυκλάδες παίζουν καθοριστικό ρόλο αυτή τήν έποχή. Είναι σπουδαίοι ενδιάμεσοι διαμετακομιστικοί σταθμοί άνάμεσα στην Άνατολή και τήν Δύση. Μαζί με έμπορεύματα όι καινοτομίες από τήν Άνατολή, όπου από νωρίς άνεπτύχθησαν μεγάλοι πολιτισμοί, φθάνουν πρώτα στίς Κυκλάδες και από έδω θά περάσουν στην ήπειρωτική Έλλάδα. Οί Κυκλαδίτες έμαθαν πρώτοι τήν κατεργασία του μετάλλου και ή μεταλλουργία τους ήταν άνεπτυγμένη. Άρκετά εύρήματα τών Κυκλάδων τής πρώτης έποχής του χαλκού δείχνουν Άνατολικές επίδράσεις.

Τά χρυσά κύπελλα του Μουσείου Μπενάκη σημειώνουν τήν άπαρχή τής τέχνης τής χρυσοχοίας στην Έλλάδα, μιάς τέχνης που θά φθάσει σέ πολύ ύψηλό επίπεδο κατά τήν διάρκεια τής χαλκοκρατίας.

Είναι αντικείμενα πολύτιμα όχι μόνο από καλλιτεχνικής απόψεως αλλά και για την σπανιότητά τους. Έλάχιστα μεταλλικά κύπελλα της πρώιμης χαλκοκρατίας έχουν διασωθεί. Σπάνια και πολύτιμα για μας σήμερα, ήταν ασφαλώς επίσης σπάνια και πολύτιμα στην εποχή τους και λίγοι θά ήταν αυτοί που θά μπορούσαν να τ' αποκτήσουν. Ίσως προορίζονταν μόνο για λατρευτική και τελετουργική χρήση. Τά λίγα γνωστά μεταλλικά αντικείμενα ρίχνουν ένα νέο φώς στον Πρωτοκυκλαδικό πολιτισμό κυρίως για τίς πλαστικές του δημιουργίες και μ'ας βοηθούν ν' αντιληφθούμε κάτι από τήν ζωή, τίς δραστηριότητες, τίς πεποιθήσεις τών ανθρώπων τής εποχής.

ΝΤΟΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ

**ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΑΓΙΟ ΓΕΩΡΓΗ ΚΑΒΑΛΛΑΡΗ,
ΔΩΡΕΑ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ Α. Γ. ΛΕΒΕΝΤΗ**

Στίς 24 Ιουνίου 1986 περιήλθε στο Μουσείο Μπενάκη με δωρεά του Ίδρυματος Α. Γ. Λεβέντη μιά εικόνα με τόν Άγιο Γιώργη Καβαλλάρη δρακοντοκτόνο από τήν Κέρκυρα, διαστάσεων 40.8 X 37.5 εκ., ύπογεγραμμένη από τόν Άγγελο, έναν από τούς μεγαλύτερους ζωγράφους τής Κρητικής Σχολής. Ο ζωγράφος αυτός ταυτίστηκε πρόσφατα από τή Μαρία Βασιλάκη με τόν Άγγελο Άκοτάντο¹, ζωγράφο καί πρωτοψάλτη έγκατεστημένο στό Χάνδακα, τό πρώτο μισό του 15ου αιώνα, γνωστό κυρίως από τή διαθήκη του, του 1436².

Ο Άγγελος, του οποίου γνωρίζουμε περισσότερα από δεκαπέντε ένυπόγραφα έργα³, δημιούργησε νέους εικονογραφικούς τύπους που είχαν σημαντική επίδραση στην εξέλιξη τής Κρητικής Σχολής. Ένα μέρος του έργου του, ίσως τό πιό πρωτότυπο, αναφέρεται σέ δρακοντοκτόνους στρατιωτικούς άγίους, όπως ο Άγιος Θεόδωρος ο Τήρων τής Συλλογής Λοβέρδου, σήμερα στό Βυζαντινό Μουσείο Αθηνών, καί ο Άγιος Φανούριος στην Πάτμο⁴. Ωστόσο αυτή ή εικόνα, είναι τό μοναδικό έργο του Άγγέλου που παρουσιάζει τόν τύπο του στρατιωτικού άγιου-καβαλλάρη, ένα τύπο που γνώρισε μεγάλη διάδοση στά πλαίσια του 15ου, 16ου καί 17ου αιώνα⁵. Ένα από τά πιό ενδιαφέροντα στοιχεία αυτής τής σύνθεσης είναι τό όρθωμένο στά πίσω πόδια άλογο, κοινό σέ έργα τής αρχαίας ελληνικής γλυπτικής όπως ή στήλη του Δεξιλέω⁶, τό όποιο χρησιμοποίησε καί ο PAOLO VENEZIANO, καί μάλιστα με τήν ίδια ήπποσκευή, σέ μιά PREDELLA στό ναό του SAN GIACOMO στη BOLOGNA⁷. Ο συνδυασμός αυτού του άλόγου με τό συγκεκριμένο τύπο καβαλλάρη πιθανότατα αντιπροσωπεύει πρωτότυπη σύνθεση του Άγγέλου καί τό άρχέτυπο τής μεγάλης σειράς εικόνων του ίδιου τύπου, τήν όποία υιοθέτησαν μεταξύ άλλων ο Άγγελος Πιτζαμάνος σέ μιά μικρή εικόνα στό Βατικανό⁸ καί ο Ζαχαρίας Τζακαρόπουλος σέ μιά εικόνα τής Σίφνου⁹.

Η εικόνα έκτίθεται σέ ειδική προθήκη στην είσοδο του Μουσείου, με τόν αριθμό 28129. Θερμές εύχαριστίες εκφράζονται στον Πρέσβυ Κωνσταντίνο Λεβέντη, Πρόεδρο του Ίδρυματος Α. Γ. Λεβέντη γιατί χάρη στην εύγενική πρωτοβουλία του περιήλθε στό Μουσείο Μπενάκη μιά από τίς παλιότερες ένυπόγραφες εικόνες τής Κρητικής Σχολής, μιά εικόνα που είχε εύρύτερη άπήχηση στο χώρο τής Μεταβυζαντινής Τέχνης.

ΛΑΣΚΑΡΙΝΑ ΜΠΟΥΡΑ

Υπεύθυνη τής Βυζαντινής Συλλογής

1. **Μ. ΒΑΣΙΛΑΚΗ-ΜΑΥΡΑΚΑΚΗ**, Ὁ ζωγράφος Ἄγγελος Ἀκοτάντος: τὸ ἔργο καὶ ἡ διαθήκη του (1436), *Θησαυρίσματα* 18 (1981), σ. 290 κ.ε.
2. **Μ. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑΣ**, Ἡ διαθήκη τοῦ Ἄγγελου Ἀκοτάντου (1436), ἀγνώστου κρητικοῦ ζωγράφου, *ΔΧΑΕ Β* (1960-61), σ. 139-151.
3. **Μ. ΒΑΣΙΛΑΚΗ-ΜΑΥΡΑΚΑΚΗ**, *ἔ.δ.*, σ. 294.
4. **Ν. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ**, *Εἰκόνες Κρητικῆς Σχολῆς*, Μουσεῖο Μπενάκη, Ἀθήνα 1983, σ. 22, 24.
5. **Μ. ΣΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ** καὶ ἄλλοι *LES ICÔNES*, ἔκδ. FERNAND NATHAN, Παρίσι 1982, σ. 312.
6. **GUIDO PEROCCO-RENZO ZORZI**, *ICAVALLI DI SAN MARCO*, Μιλάνο 1981, σ. 226.
7. *Αὐτόθι*, σ. 67.
8. **Μ. ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ**, *Εἰκόνες τῆς Πάτμου*, Ἀθήνα 1977, σ. 75.
9. **Θ. ΑΛΙΠΡΑΝΤΗΣ**, *Θησαυροὶ τῆς Σίφνου, Εἰκόνες τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν*, Ἀθήνα 1979, σ. 31.

Τό τάσι (τάσι, τό κύπελλο· τουρκ. tas) ή κούπα (κούπα ή, λατιν. cupra) ή κίκαρα (στά 'Άγραφα), αντίκειμενο άβαθές, ήμισφαιρικό, συνήθως χωρίς λαβή, μέ τοιχώματα κάθετα ή πού «άνοίγουν» καθώς άνεβαίνουν πρós τό χείλος, μέ όμφαλό ή χωρίς όμφαλό στόν έσωτερικό πυθμένα, μέ ιδιαίτερη βάση ή χωρίς, άποτελεί ένα άπό τά βασικά σκεύη τοποθέτησης ποσότητας συνήθως ύγρου (κρασιού, νερού, γάλακτος - αντίστοιχα νερόκουπα, κρασόκουπα).

Σκεύος λειτουργικό, δεμένο μέ τήν καθημερινή ζωή του Νεοέλληνα, τό τάσι εξέλισσεται σέ αντίκειμενο πού παίρνει μιá ιδιαίτερη θέση στις ποικίλες πτυχές του λαϊκού βίου: στό δημοτικό τραγούδι π.χ. συγχνές είναι οι άναφορές όχι μόνο στό ύλικό (άσημι, γυαλί, κρύσταλλο, πορσελάνη) στην προέλευση, στή χρήση, στό χρώμα, αλλά και ό ιδιαίτερος θαυμασμός μπροστά στή θέασή του, πολύτιμο και ποικιλιμένο μέ διάφορους τρόπους καθώς ήταν.

Ή κούπα, στην περίπτωση των κλεφταρματολών άνήκει σέ ένα «τακίμι» (σύνολο, «σέτ»), μαζί μέ τόν υπόλοιπο όπλισμό και είναι χαρακτηριστικό πώς όμοια ή συγγενή θεματολογικά στοιχεία διακοσμούν πάλες, ντουφέκια, χαρμπιά, μεντουλάρια και κούπες, πιθανή ένδειξη τής έκτέλεσης τής παραγγελίας άπό τόν ίδιο τεχνίτη σέ ένα και τό αυτό άργυροχοϊκό εργαστήριο έξ ου και οι τεχνοτροπικές σχέσεις ή τό άμεσα σχετιζόμενο ρεπερτόριο πού συνδέει «όμάδες» αντίκειμένων.

Τό καινούργιο άπόκτημα του Μουσείου Μπενάκη πού καταγράφηκε μέ τόν αριθμό 27987 (διαστάσεις διάμ. 0,15 εκ. ύψος 0,5 εκ. βάρος 200 γραμμ.) άποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα τής Νεοελληνικής παραδοσιακής άργυροχοΐας. Πρόκειται γιά σκεύος άβαθές, χωρίς λαβή· στόν έσωτερικό πυθμένα σχηματίζεται «όμφαλός» διακοσμημένος μέ στροβιλορόδακα· ό τελευταίος κλείνεται μέσα σέ έξάλφα, πανάρχαιο μαγικό σχήμα μέ συχνές εφαρμογές στην Νεοελληνική παραδοσιακή τέχνη· άνάμεσα στα τρίγωνα τής έξάλφας άντικρουτά άνθικά θέματα. Στο καμπυλωτό τοίχωμα του σκεύους επαναλαμβάνονται άψιδωτά πού έναλλάσσονται πρós μικρότερα όμοιοι σχήματος διάχωρα.

Στό έσωτερικό των μεγαλύτερης κλίμακας άψιδοσχημών άναπτύσσονται ξεχωριστά θέματα: διώροφο οίκοδόμημα, άνθοφόρο άγγείο καθώς και ποικίλα πολεμικά σύμβολα (κανόνια, λόγγες). Τό χείλος του σκεύους άκόσμητο. Τό θεματολόγιο έντάσσει τό τάσι στην κατηγορία εκείνων πού χρησιμοποιήθηκαν άπό κλεφταρματολούς· παρόμοια θέματα άπαντούν συχνά στόν άμυντικό ή τόν έπιθετικό όπλισμό των τελευταίων (π.χ. σέ παλάσκες, πάλες, ντουφέκια κ.λπ.).

Ήνάλογο συγκριτικό ύλικό προσφέρει μιá σειρά σύγχρονων έργων (1ο μισό 19ου α.ί.) όπως π.χ. οι παλάσκες των Νικολάου Φώτου Τζαβέλλα, Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, Ήποστάλου Κολοκοτρώνη (Έθνικο-Ίστορικό Μουσείο Άθηνών μέ τούς αριθμούς 2946, 1587α, 4353α αντίστοιχα) και των Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, Ήλ. Για-

τράκου καί Κοινά Τράκα (Μουσείου Μπενάκη μέ τούς ἀριθμούς 6120, 6121, 6069, 6070, 6119).

Τό τάσι ἀπό ἀσήμι, χαμηλό σέ βαθμούς (φαρμακερό ή πικραστήμι) δουλεύτηκε στήν τεχνική τοῦ «φουσκωτοῦ», (ἔκτυπου-roussé) καί χρονολογεῖται στό πρῶτο μισό τοῦ 19ου αἱ.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΟΡΡΕ

Βιβλιογραφία

Κατερίνας Κορρέ, Ἡ ἀνθρώπινη κεφαλή στή Νεοελληνική Λαϊκή Τέχνη, 1978·
Τῆς ἴδιας, Οἱ παλάσκες τοῦ Ἐθνικοῦ Ἱστορικοῦ Μουσείου, Δελτίον Ἱστορικής καί Ἐθνολογικής Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, 27, 1984, σσ. 197 - 284.

21. Ἀσημένιο τάσι. 19ος αἱ. Νο 27987. Ἐσωτερική ὄψη.

22. Ἀσημένιο τάσι. Νο 27987. Ἐξωτερική ὄψη.

23. Άσημένιο τάσι. Νο 27987. Λεπτομέρεια.

24. Άσημένιο τάσι. Νο 27987. Λεπτομέρεια.

1. Άγγελοπούλου Άναστασία
  2. Άδαμίδης Κωνσταντίνος
  3. Αισώπου Δέσποινα
  4. Άλμπανοπούλου Άγγελική
  5. Άραβαντινού Χριστίνα
  6. Βαζδέκη Έλενα
  7. Βαζδέκης Ίωάννης
  8. Βασδέκης Παύλος
  9. Γαλανάκη Μαρία-Λυδία
  10. Γαλάνη-Κρητικού Μαίρη
  11. Γρώμαν Άγαθα
  12. Δάμη Έλένη
  13. Δημακοπούλου Μαίρη
  14. Δρακοπούλου Άννα
  15. Έμμανουήλ Αίκατερίνη
  16. Ζαρακοβίτη Έλένη
  17. Ζαρκάδα Πολυξένη-Στέλλα
  18. Θεοφανοπούλου Χρυσούλα
  19. Καλλιγιά Έλένη
  20. Καλλιγιάς Παύλος
  21. Κανελλόπουλος Νικόλαος
  22. Καμπάνη Κορίνα
  23. Καραμουζή Μαρία-Βαρβάρα
  24. Καρνάντζα Πόλα
  25. Κατσιλέρου Φανή
  26. Κουλουριδής Πέτρος
  27. Κωστομένη Σοφία
  28. Λεών Βικτωρία
  29. Λιάμπης Χαρίλαος
  30. Λουκίδου Λούση
  31. Μασσόνι-Θών Σόνια
  32. Μηνιάτη Άγγελική
  33. Μιχαλάκη Φανή
  34. Μιχαλοπούλου Μαρία
  35. Μοσχοβάκη Ίσμηνη
  36. Μούσιου Νατάσα
  37. Μπιτσιού Άγγελα
  38. Μπούρας Χαράλαμπος
  39. Νησιώτη Μαρίνα
  40. Νικολαΐδου Παναγιώτα
  41. Ούτσελάτση Μαρία
  42. Παναγιωτόπουλος Άναστάσιος
  43. Παναγιωτοπούλου Εύγενια
  44. Παναγοπούλου Μπέατα
  45. Παπαβασιλείου Κούλα
  46. Παπαγιαννάκη Άμαλία
  47. Παπαπολίτου Έλένη
  48. Πάρδαλη Ειρήνη
  49. Πατέρα Χρυσάνθη
- Κουμπάρη 3, 106 74 Άθήνα
 Χάρητος 31, 106 75 Άθήνα
 Ν. Παρίτση 18, 154 51 Ν. Ψυχικό
 Δυρραχίου 45-47, 104 43 Άθήνα
 Ξενοκράτους 37, 106 76 Άθήνα
 Καστοριάς 5, 152 37 Φιλοθέη
 Καστοριάς 5, 152 37 Φιλοθέη
 Βασ. Άμαλίας 16, 145 62 Κηφισιά
 Λεβίδου 31, 145 62 Κηφισιά
 Νοταρά 10, 106 83 Άθήνα
 Ναϊδάων 7, 175 61 Π. Φάληρο
 Δωδεκανήσου 29, 152 35 Βριλησσία
 Πλ. Άμερικής 1, 112 52 Άθήνα
 Λουκιανού 7, 106 75 Άθήνα
 Ζαλοκώστα 18, 154 52 Π. Ψυχικό
 Ι. Μεταξά 6, 152 37 Φιλοθέη
 Πλ. Π. Κουντουριώτου 7-8, 117 41 Άθήνα
 Πανδώρας 1, 151 24 Μαρούσι
 Σκουφά 4, 106 73 Άθήνα
 Βασ. Άμαλίας 7, 145 61 Κηφισιά
 Φιλαδελφέως 20α, 145 62 Κηφισιά
 Λυκαίου 3, 106 74 Άθήνα
 Νεοφ. Βάμβα 5, 106 74 Άθήνα
 Σίνα 36, 106 72 Άθήνα
 Βουκουρεστίου 35, 106 73 Άθήνα
 Ζαλοκώστα 1, 106 71 Άθήνα
 Τσάκωνα 2, 154 52 Π. Ψυχικό
 Κηφισιάς 118, 115 26 Άθήνα
 Μουρούζη 10, 106 74 Άθήνα
 Βαρδουσίων 7, 115 26 Άθήνα
 Σίνα 58, 106 72 Άθήνα
 Άγαθουπόλεως 13, 112 52 Άθήνα
 Άρκαδίου 22, 143 43 Ν. Χαλκηδόνα
 Πάρου 6, 112 56 Άθήνα
 Φαλήρου 24-26, 117 42 Άθήνα
 Καλλισπέρη 11, 152 34 Χαλάνδρι
 Ρηγίλλης 22, 106 74 Άθήνα
 Ίσοφώντος 25, 116 34 Άθήνα
 Άχιλλέως 5, 175 62 Π. Φάληρο
 Κορυζή 6, 174 55 Άθήνα
 Άστυδάμαντος 26, 116 34 Άθήνα
 Παναγή Κυριακού 42, 115 21 Άθήνα
 Δημοκρατίας 18, 154 52 Π. Ψυχικό
 Σουηδίας 54, 106 76 Άθήνα
 Άγιων Άποστόλων 6, 113 62 Άθήνα
 Δοξαπατρή 19, 114 71 Άθήνα
 Μιστράλ 13, 154 51 Ν. Ψυχικό
 Σπετσών 64, 113 62 Κυψέλη
 Μαυρομιχάλη 14, 145 62 Κηφισιά

50. Πατριαρχέας Γεώργιος Σόλωνος 6β, 106 73 'Αθήνα
51. Πόρτολου 'Αναστασία Πεντέλης 18, 145 62 Κεφαλάρι
52. Πούμπουρα Φούλα Αιγίνης 9, 145 61 Κηφισιά
53. Ροκανά Μαρία Τσάκωνα 2, 154 52 Π. Ψυχικό
54. Ρώτη Λίτσα 'Αλκμάνος 15, 115 28 'Αθήνα
55. Σαΐνη 'Αγγελική Βαλαωρίτου 18, 106 71 'Αθήνα
56. Σέλτζουϊκ Ρωξάνη Καρνεάδου 15, 106 75 'Αθήνα
57. Στάϊκος Κωνσταντίνος Π. 'Αραβαντινού 10, 106 74 'Αθήνα
58. Στεργιοπούλου "Έφη Πατρ. 'Ιωακείμ 14, 106 74 'Αθήνα
59. Σχινάς Παναγής Σίνα 23, 106 80 'Αθήνα
60. Σωτηροπούλου Μαίρη Σφακτηρίας 19, 152 31 Χαλάνδρι
61. Φράγκου "Έφη Γ. Σεπτεμβρίου 96, 104 34 Πλ. Βικτωρίας
62. Χατζηβαλάση Σοφία Πατρ. 'Ιωακείμ 48-50, 106 76 'Αθήνα
63. Χατζηγεωργίου 'Ελισάβετ Μαρασλή 34, 106 76 'Αθήνα
64. Χατζημιχάλη "Έρση 'Αγγ. Χατζημιχάλη 6, 117 43 'Αθήνα
65. Χρονόπουλος Βασίλειος 'Εθν. 'Αντιστάσεως 65, 152 31 Χαλάνδρι
66. Ψωμόπουλος Παναγιώτης 'Ιπποδάμου 19, 116 35 'Αθήνα

